

**VÁCLAV HORČIČKA, JAN NĚMEČEK, MARIJA WAKOUNIG,
VOJTĚCH KESSLER, JAROSLAV VALKOUN (EDS),
THE FRUSTRATED PEACE? THE POLITICAL, SOCIAL AND
ECONOMIC IMPACT OF THE VERSAILLES TREATY, NEW
ACADEMIC PRESS, BEČ-HAMBURG 2021, 310.**

Povodom 100. godišnjice potpisivanja Versajskog mirovnog ugovora, u Pragu je 26. i 27. septembra 2019. godine održana međunarodna naučna konferencija pod naslovom "*The Frustrated Peace?: The Versailles Treaty and its Political, Social and Economic Impact on Europe*" [Frustrirani mir?: Versajski ugovor i njegov politički, socijalni i ekonomski uticaj na Evropu]. Konferenciju su pod pokroviteljstvom Ministarstva vanjskih poslova Češke republike i predsjednika Češke akademije nauka organizovali Institut za historiju Češke akademije nauka i Institut za svjetsku historiju Filozofskog fakulteta Karlovog univerziteta. Tokom dva dana održavanja konferencije, ukupno je bilo dvadeset i devet izlaganja u sedam sesija uz dva uvodna izlaganja.

Od izlaganja sa navedene konferencije sastavljen je zbornik radova, koji je u maju 2021. godine objavljen u izdanju *New Academic Pressa*. Urednici zbornika, koji nosi identičan naslov kao i konferencija, su Václav Horčíčka, Jan Němeček, Marija Wakounig, Vojtěch Kessler i Jaroslav Valkoun. Ovaj zbornik od 310 stranica, sa radovima objavljenim na engleskom i njemačkom jeziku, sastoji se od dva dijela sa po tri poglavlja, u kojima se nalazi ukupno sedamnaest radova, uz predgovor i uvodne napomene, te na kraju popis svih korištenih izvora i literature. Ukupno je osamnaest autora, iz deset država i sa četrnaeset naučnih institucija, dalo svoj doprinos u sastavljanju ovog zbornika radova. Većina autora dolazi iz Češke republike, a osim njih tu su po dva autora iz Njemačke i Rusije, te po jedan iz Rumunije, Poljske, Sjedinjenih Država, Slovačke, Ujedinjenog Kraljevstva, Slovenije i Austrije. Naučne institucije sa kojih dolaze autori radova u ovom zborniku su češke, slovačke i slovenske akademije nauka, univerziteti u Pragu, Alba Juliji, Bostonu, Bajrojtju, Kembriđu, Frajburgu, Mariboru, Beču i Tambovu, te Centralni historijski arhiv (Varšava) i Collegium Carolinum (Prag). Radovi se dotiču mnogih naroda, zemalja i prostora, kao i različitih tema i aspekata na ovaj ili onaj način povezanih sa Versajskim mirovnim ugovorom ili njegovim posljedicama.

U tom smislu, u zborniku se nalaze radovi koji se u nacionalnom i prostornom smislu tiču Slovenaca, Čehoslovaka, Nijemaca, Poljaka, Rumuna, zatim Kanade, Ujedinjenog Kraljevstva, njemačkih kolonija i Bliskog istoka. U tematskom smislu, radovi obuhvataju wilsonovski idealizam, pitanje istočne poljske granice, pitanje diplomatskih odnosa tokom rada pariške konferencije, izborni sistem u Rumuniji, ekonomske i političke posljedice u zemljama dunavske regije, carine i trgovačka pitanja kao posljedice Versajskog ugovora, pitanje srednjoeuropskog i istočnoeuropskog plemstva i posljedica Versajskog ugovora na njih i njihove posjede, pitanja odnosa pojedinih država prema mirovnoj konferenciji (Kanade, Ujedinjenog Kraljevstva), uticaj formiranja Lige nacija na afrički i bliskoistočni prostor, pitanje poslijeratnog odnosa prema Versajskom ugovoru (posebno u Njemačkoj i na njemačkom govornom području), komparativne politike u Srednjoj i Istočnoj Europi nakon 1919. godine, te niz drugih pojedinačnih pitanja kojih su se autori doticali u svojim radovima.

Ovaj zbornik radova, kako su urednici u predgovoru naveli, donosi jedan drugačiji i inovativni, globalni historijski pristup pitanju Versajskog mirovnog ugovora, u smislu komparativne analize njegovih posljedica na daljnji razvoj u Europi i vaneuropskom svijetu (konkretno Africi, Bliskom istoku, Kanadi i drugim dijelovima britanske kolonijalne imperije). Naravno, ovakav pristup zahtijeva daljnja istraživanja pojedinačnih fenomena u različitim dijelovima svijeta.

O samom značaju Versajskog mirovnog ugovora, tj. sistema koji je ovaj ugovor stvorio od 1919. godine nadalje mnogo je već rečeno. To je historijska činjenica koja je postavila, i još uvijek postavlja, tako mnogo pitanja iz različitih uglova u različitim sferama života, da bi se bar jedna cijela monografija mogla posvetiti tome. Da bi se izbjegla nepotrebna ponavljanja značaja Versajskog mirovnog ugovora, o njegovim osnovnim crtama na početku konferencije – a time i na prvim stranicama ovog zbornika – govorio je američki profesor historije i međunarodnih odnosa Erik Goldstein sa Bostonskog univerziteta. On je govorio o tome do koje mjere mirovna konferencija u Parizu i njene posljedice utiču na sadašnji svijet, tj. koliko su u svijetu još uvijek prisutne vrijednosti utvrđene u Parizu 1919. godine. Istakao je jednu važnu činjenicu kada je riječ o samom Versajskom mirovnom ugovoru, odnosno uopšte mirovnom sistemu uspostavljenom po završetku Prvog svjetskog rata. Riječ je o trajnim vrijednos-

tima Versaja kao međunarodnog sporazuma, odnosno onim njegovim dijelovima koji su preživjeli nadolazeće burne decenije i koje se poštuju (ili se bar tome teži) i danas. Goldstein je u tom smislu istakao sistem međunarodnih finansija – iako je isti od tada doživio ozbiljne promjene zahvaljujući prije svega potezima i odlukama američkih predsjednika Franklina D. Roosevelta i Richarda Nixona, te posebno zahvaljujući Sporazumu iz Bretton Woodsa između njih – zatim zaštitu prava manjina, demilitarizaciju pojedinih područja, kontrolu naoružanja i dr. U smislu inovacija u sistemu međunarodnih finansija, Goldstein je istakao da su nemogućnost Njemačke da isplaćuje ratnu odštetu i neuspjeh francuske intervencije u vidu okupacije Rura bili povod uspostavljanju novih međunarodnih finansijskih mehanizama i institucija koji su dalje doveli do uspostavljanja Međunarodne banke u Bazelu, što je opet u velikoj mjeri bilo odskočna daska za uspostavljanje centralnih institucija u današnjem međunarodnom finansijskom sistemu – Međunarodnog monetarnog fonda i Svjetske banke. Na pariškoj mirovnoj konferenciji po prvi put je ozbiljno postavljano pitanje ratnih zločina i odgovornosti vodećih političkih ličnosti pojedinih država (konkretno njemačkog cara Wilhelma II i pojedinih osmanskih zvaničnika). Ova konferencija je pokušala uspostaviti neki vid međunarodnog sudskog sistema, i iako u tome u najvećoj mjeri nije uspjela – neutralna Kraljevina Nizozemska odbila je izručiti Wilhelma II koji je tu pronašao egzil, a Njemačka je pristala samo do te mjere da ponudi suđenje pojedinim licima na svojim sudovima – ipak su postavljeni određeni obrasci koji će biti upotrijebljeni u budućnosti (tzv. nirnberški i tokijski procesi suđenja optuženima za ratne zločine u Drugom svjetskom ratu i dalje sve do današnjih međunarodnih sudova). Odredbe mirovnih ugovora, posebnog onog iz Versaja sa Njemačkom, ostavile su trajan uticaj na još jedan segment današnjeg međunarodnog sistema, a riječ je o kontroli naoružanja, koja je u Versaju nametnuta Njemačkoj. Također, još jedna trajna zaostavština Pariškog mirovnog sistema jeste demilitarizacija određenih područja. Ovdje je konkretno riječ o dobro poznatoj demilitarizaciji Rajnske oblasti. Iako ovaj konkretan slučaj u konačnici nije uspio, ovo je ipak bio obrazac za buduće prilike. Demilitarizacija pojedinih područja primjenjivana je i tokom Hladnog rata (npr. u slučaju Koreje), kao i na kraju 20. i početku 21. stoljeća. Goldstein se posebno osvrnuo na jedan od najznačajnijih uspješnih segmenata Versajskog mirovnog sistema, a to je zaštita

prava nacionalnih manjina, koja je prerasla u generalnu zaštitu manjinskih grupa u savremenim društvima. To je, naravno, posljedica toga što je u novonastalim europskim državama, unutar novih granica iscrtanih upravo na mirovnim konferencijama u Parizu, bilo mnogo zajednica koje su postale nacionalne manjine. Goldstein je podsjetio da je zapravo bilo četrnaest država koje su imale ove 'probleme'. Te države morale su se obavezati da će zaštititi prava nacionalnih manjina koje su ostale na njihovim teritorijama, i to ne samo domaćim zakonima, već međunarodnim ugovorima. Iako su mnoge nacionalne manjine i nakon Prvog svjetskog rata bile suočene sa stradanjima i progonima širom svijeta, velika je zasluga pariških mirovnih konferencija u stvaranju načela, stvaranju vrijednosti da nacionalne manjine (a kasnije i manjine uopšte) trebaju biti zaštićene. Uspostavljanje mehanizma za zaštitu prava nacionalnih manjina na međunarodnom nivou, Goldstein je ocijenio kao još jedan korak ka uspostavljanju svjetske vlade. Naravno, neizbježan segment Versajskog sistema bila je i Liga nacija, koju je Goldstein ocijenio kao ključni dio novog međunarodnog sistema. Iako je i ovo u konačnici bila jedna neuspješna epizoda, neupitno je da je ova organizacija bila preteča kasnije formirane i još uvijek postojeće organizacije Ujedinjenih nacija, kao međunarodne platforme na kojoj sve države svijeta mogu iznositi svoje probleme. Uz Ligu nacija tijesno su bila povezana i pitanja oslobođenja (tačnije „oslobođenja“) pojedinih zemalja. Versajski sistem je uspostavio svojevrsan obrazac po kojem dotadašnje kolonije mogu postati nezavisne države, posebno se oslanjajući na onu tačku Wilsonovog programa koja govori o interesima naroda o kojima je riječ. Većinu bivših njemačkih kolonija preuzele su i do Drugog svjetskog rata kontrolisale Francuska i Ujedinjeno Kraljevstvo kroz sistem mandata, ali ovi obrasci ostavili su traga na dekolonizaciju i stvaranje nezavisnih država u drugoj polovini 20. stoljeća. Goldstein je također istakao i neke segmente Versajskog mirovnog ugovora koji obično nisu bili primarni predmet interesovanja, kao što je internacionalizacija rijeka Elbe, Odre i Njemena, te proširenje do tada postojećih plovidbenih režima na Rajni i Dunavu; zatim pitanje civilnog zrakoplovstva, kao i kulturnog naslijeđa. „*Zar ne bi bilo moguće, zadržavajući vjerski status quo u Sv. Sofiji, dati joj status 'međunarodnog spomenika' sa arheološke tačke gledišta,*“ pitao se tadašnji član britanskog Ministarstva vanjskih poslova Arnold Toynbee, a profesor Goldstein je ovaj stav okarakterisao kao jedan od

prvih prijedloga uspostavljanja koncepta međunarodnih spomenika kulture, odnosno nečega što danas poznajemo kao spomenike svjetske baštine u okviru UNESCO-a. Ukratko rečeno, Versajski mirovni ugovor iz 1919. godine imao je mnoge tačke koje su unutar dvadeset godina od njegovog potpisivanja iz ovih ili onih razloga prekršene, ali je također imao i značajan broj principa i vrijednosti koje su trajno postale sastavni dio današnjeg svjetskog poretka.

Kako je ranije navedeno, radovi u zborniku raspoređeni su u dva dijela po geografskoj osnovi. Prvi dio obuhvata radove koji se primarno odnose na Europu, dok su u drugom dijelu radovi koji se više vežu za vaneuropski i kolonijalni svijet. Prvi dio dalje je podijeljen na tri poglavlja. Prvo poglavlje donosi četiri rada koja se sadržajno odnose na novonastale države u Europi. Andrej Rahten pisao je o položaju slovenskog naroda neposrednog nakon završetka rata, u svom radu pod naslovom „*Nothing but a Hope: The Slovenes between Wilsonian Idealism and Post-War Reality*“ [„Ništa osim nade“: Slovenci između wilsonovskog idealizma i poslijeratne stvarnosti]. Poljske se dotakao Jerzy Gaul u svom izlaganju o stavovima Józefa Piłsudskog prema mirovnoj konferenciji u Parizu, Versajskom miru i poljskoj istočnoj granici. Milada Polišíenská pisala je o diplomatskim odnosima Čehoslovačke prema državama učesnicama mirovne konferencije, dok se rumunske perspektive dotakla Sorin Arhire kroz prizmu rumunskog izbornog zakona iz 1926. godine i njegovog uticaja na političke prilike u Rumuniji u narednoj deceniji. U drugo poglavlje smješteni su radovi koji se odnose na dunavsku regiju i tretiraju uglavnom ekonomska pitanja. O Dunavu i ekonomskim i političkim posljedicama koje je Versajski mirovni ugovor ostavio na njega pisao je Roman Holec. Jedan od jedina dva rada objavljena na njemačkom jeziku ostavio je Ivan Jakubac, a on raspravlja o posljedicama Versajskog mira na carine i vanjsku trgovinu kroz prizmu njemačko-čehoslovačkih odnosa tokom 1920-ih godina. Tu su također i dva rada koja tretiraju problematiku posljedica Versaja na plemstvo u Srednjoj Europi. Jedan od njih je djelo Marije Wakounig, koji je ujedno i drugi rad na njemačkom jeziku, a autorica u njemu raspravlja o pozitivnim i negativnim stranama koje je Versaj donio srednjoeuropskom plemstvu, dok u drugom Václav Horčíčka piše o čehoslovačkoj zemljišnoj reformi na posjedima Nijemaca u vremenu između završetka Prvog i početka Drugog svjetskog rata.

U drugom dijelu zbornika radovi su također podijeljeni u poglavlja u zavisnosti od njihovog sadržaja. Dva rada se odnose na Kanadu. Jaroslav Valkoun je pisao o stavovima Kanade prema članu 10. Konvencije Lige nacija, dok je Daria Pokrovskaia pisala o Kanadi i njenoj potrazi za mjestom u novom sistemu međunarodnih odnosa nakon Versajskog mira. U isto poglavlje smješten je i rad Natalije Zhukovskaje o dilemama u britanskom pristupu Versajskoj konferenciji u smislu njihovog odnosa sa dominionima. Drugo poglavlje ovog dijela sadržajno je vezano za kolonije i donosi četiri rada. Hermann J. Hiery je pisao o pitanju njemačkih kolonija u tekstu Versajskog mirovnog ugovora, a Otis Illert o zahtjevima i borbom za povratkom izgubljenih kolonija u Njemačkoj tokom dvadesetih i tridesetih godina 20. stoljeća. O uspostavljanju sistema mandata u okviru Lige nacija i njegovom razvoju sa posebnim osvrtom na Afriku u prvih nekoliko poslijeratnih godina pisao je Jindřich Dejmek, dok rad Tilmana Lüdkea tretira pitanje posljedica Versajskog mirovnog ugovora na područje Bliskog istoka. Na kraju ovog dijela zbornika su dva rada u kojima autori sagledavaju šire posljedice Versajskog mira. Florian Ruttner raspravlja o karakteru mirovnog ugovora iz ugla Nijemaca u egzilu tokom Drugog svjetskog rata, dok Jan Slavíček komparativnim pristupom piše o ustavnoj politici u zemljama Srednje i Istočne Europe nakon Prvog svjetskog rata.

Različite teme, obuhvaćeni narodi i zemlje i različita pitanja posmatrana iz različitih aspekata dovoljan su razlog da se praška konferencija iz 2019. godine ocijeni uspješnom, a samim time i ovaj zbornik radova koji je nastao kao jedan od njenih rezultata. Njime, svakako, ni na koji način nije stavljena tačka na bilo koje od otvorenih pitanja. Naprotiv, kako su urednici na prvim stranicama zbornika istakli, ponuđen je jedan novi pristup razmatranju Versajskog mirovnog ugovora i posljedica koje je on ostavio na svijet kao cjelinu, kao i na njegove pojedine regije, oblasti, države ili narode.

Amir Krpić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Tuzli